

RIMANTAS SLIUŽINSKAS

Klaipėdos universitetas

REGIONINĖS TAPATYBĖS APSISPRENDIMO TRAJEKTORIJOS KLAIPĖDOS TAUTINIŲ MAŽUMŲ GRETOSE: LENKŲ ATVEJIS

Regional Identity Self-Determination Trajectories
for Klaipėda National Minorities: Polish Case

SUMMARY

At the end of the Second World War general well known social changes occurred in the city of Klaipėda and in the entire Klaipėda region. With the project of rebuilding Klaipėda harbour and the sea industries, various nationalities moved to this almost completely destroyed and empty city. Local state administrations tempted industrial workers with promises of living flats, salaries and good social guaranties for families in 1950's and 1960's. Hence, a multicultural society (more or less 70 national groups) was created in Klaipėda. Many of those people, their children and grandchildren live there still. What is the national identity situation in Klaipėda at present? We know of officially registered Polish, Russian, Ukrainian, Belarusian, Latvian, Tartar, Jewish, German, Armenian and Azerbaijan national minorities in Klaipėda right now. In the first decade of the 21st C. are they ready to preserve the roots of their national identity, their language, religious and family traditions? What about their new generations? What problems, self- influences, and cases of culture assimilation are known in this field here during Soviet times and presently? Results of such investigations (the Polish case) are presented in this article.

SANTRAUKA

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, Klaipėdos mieste ir krašte iš esmės pasikeitė gyventojų sudėtis. Tuometinės valdžios viliojami atstatyti uostą ir kitas industrijos įmones sugriautą ir ištuštėjusią Klaipėdą 1950–1960 m. ir vėliau vyko tiek kitų mūsų krašto etninių regionų lietuviai, tiek ir kitataučiai. To meto spauda liudija, kad Klaipėdą pokario metu atstatinėjo 70-ies tautybių atstovai. Daug jų pačių, jų vaikų ir anūkų čia pasiliko ir visam savo gyvenimui. Kokia yra tautinė Klaipėdos gyventojų sudėtis XXI a. pirmaisiais

RAKTAŽODŽIAI: regioninė tapatybė, tautinė tapatybė, apsisprendimas, tautinės mažumos, lenkai Klaipėdoje.

KEY WORDS: regional identity, national identity, self-determination, national minorities, Poles in Klaipėda.

dešimtmečiais? Juk dabar čia yra oficialiai įregistruotos lenkų, rusų, ukrainiečių, baltarusių, latvių, vokiečių, žydų, totorių, azerbaidžaniečių ir armėnų tautinių mažumų organizacijos. Ar išlaiko savo tautinio identiteto šaknis tuometiniai ir vėlesni persikėlėliai, jų vaikai, anūkai? Kokios pastebimos tautinio identiteto tarpusavio įtakų ir pokyčių tendencijos šiame regione? Kai kurie šių tyrimų rezultatai (lenkų atvejais) pateikiami šiame straipsnyje.

MULTIKULTŪRALIZMAS IR TAUTINĖ BEI REGIONINĖ TAPATYBĖ

Daugiakultūrės bendruomenės (multikultūralizmo) teorijoje esminę vietą užima sampratos „tapatybė“ („identitetas“)¹ ir „tautinė arba nacionalinė tapatybė“ („tautinis arba nacionalinis identitetas“). Šios sąvokos sociokultūrinės antropologijos moksle įvairiais laikais buvo ir yra skirtingai traktuojamos. „Identiteto“ sąvoką mes esame linkę suprasti anglų antropologo Reginaldo Byrono 1997 m. apibrėžta prasme. Jis pabrėžia: „(...) kultūrinės antropologijos plotmėje sąvoka „identitetas“ yra dvilypė. Viena vertus, ji atspindi individo unikalumą, išskirtinumą kitų individų atžvilgiu. Tai vadinamasis „saviidentitetas“ (angl. – *self-identity*). Kita vertus, jis išreiškia ir jo sąsajas su kitais asmenimis, identifikuojančiais save su ta pačia kultūra, ta pačia socialine kategorija ar bendrija, t. y. analogiška etnine prigimtimi. Tai yra „etnis identitetas“ (angl. – *ethnic identity*). Toks identitetas gali būti suvokiamas įvairios kokybinės ir kiekybinės sudėties socialinių grupių, jų segmentų ar institucijų kontekste, lygiai kaip ir atskirų individų, jų šeimų, giminės, klasės, genties, tautos, rasės (*etc.*) atžvilgiu.“²

Tautinė tapatybė šiais laikais yra visuotinai suvokiama kaip viena pagrindinių asmeninės tapatybės formų. Greta tautinės tapatybės išskiriama etninė, kultūrinė, lyties, socialinės padėties ir kitos tapatybės. S. Wilbergo nuomone, indi-

vido apsisprendimo atstovauti vienai ar kitai tautinei tapatybei procesas prasideda dar ankstyvoje vaikystėje, pradėjus asmeniškai suvokti savo priklausomybę konkrečiai tautinei grupei ar bendruomenei. Tai pirmiausia priklauso nuo vaiko tėvų gyvenimosi bei jų nuostatos tautinio apsisprendimo klausimu³. Priklausomai nuo individo gyvenimo būdo bei jo aplinkos ekonominių, socialinių ar politinių sąlygų šis procesas gali būti ir pakankamai komplikotas, ir daugiaplanis. Beje, tai puikiai iliustruoja ir istorinė Klaipėdos krašto (kaip ir visos Rytų Prūsijos) gyventojų patirtis nuo pat XVI ar XVIII a.⁴

Pasak D. Clausseno, esminės problemos atskirų asmenų tautinio apsisprendimo kelyje dažniausiai kyla regionuose, kur politinė ir ekonominė krašto situacija eiliniams gyventojams negali garantuoti saugios ir pastovios gyvenimosi sąlygų⁵. Tuo visų pirma pasižymi totalitariniai režimai. Tai ir gerai žinoma situacija ir Klaipėdos miesto bei krašto istorijoje.

Savarankiškai susiformavusios tautinės bendrijos sudaro daugiau ar mažiau kiekybiškai atstovaujamas socialines kategorijas, vadinamas „etninėmis grupėmis“. Lietuvių antropologas V. Čiubrinskas etnines grupes (kaip ir etnines arba tautines mažumas) įvardija pagrindinėmis multikultūralizmo (daugiakultūriš-

kumo) sudėtinėmis dalimis. Taip yra suprantamas atskirų tautų ar kultūrų atstovavimas kitos, didesnės (metropolinės) tautos ar kultūros apsuptyje. Tokios socialinės grupės telkiasi konkrečiose valstybėse bendros istorinės kilmės,

kalbos, religinės konfesijos ir kultūrinės patirties aspektais⁶.

Šių metodologinių tapatybės nuostatų laikomės pateikdami ir interpretuodami šiame straipsnyje pateikiamą savo tyrimų medžiagą.

TAUTINĖS TAPATYBĖS SAVIRAIŠKA KLAIPĖDOS KRAŠTE IR MIESTE

Gyvenimas daugiakultūroje erdvėje skatina atskirų tautinių tapatybių atstovus burtis į savas bendrijas, draugijas, klubus ar kitas panašias tos pačios tapatybės asmenų atstovaujamas socialines institucijas.

Klaipėdos universiteto istorikai, sociologai ir kultūros antropologai skiria daug dėmesio šio krašto gyventojų tautinio identiteto bei nacionalinio apsisprendimo problemoms tyrinėti. Klaipėdos krašto autochtonų – lietuvininkų – tautinio identiteto formavimosi aspektus detalai yra aptarusi Žavinta Sidabraitė⁷, etninio identiteto problemas istorinėse Rytų Prūsijos žemėse tyrė Sigita Barniškienė⁸, tautinių santykių raidos klausimus yra išsamiai nagrinėjusi Nijolė Strakauskaitė⁹, Klaipėdos krašto autochtonų bei pokario laikotarpio persikėlėlių į šias vietas socialiniais santykiais detalai domėjosi Daiva Masiliauskienė¹⁰. Šio straipsnio autorius yra skelbęs straipsnių apie tautinio apsisprendimo situaciją Klaipėdos mieste, socialinius ir tautinius šio proceso aspektus laikotarpiu nuo XX a. antrosios pusės iki XXI a. pradžios¹¹.

Yra žinoma, kad 1945 m. praktiškai visi tuometiniai vietiniai Klaipėdos gyventojai iš miesto pasitraukė su vokiečių kariuomene. 1946–1953 m. miestas buvo

iš naujo apgyvendintas, tarp naujų gyventojų daug buvo rusų ir kitų TSRS respublikų gyventojų, atsiųstų dirbti iš naujo kuriamose ir atkuriamose miesto pramonės įmonėse. Iki XX a. septintojo dešimtmečio pabaigos vyraujančią gyventojų dalį mieste sudarė rusakalbiai. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje gyventojų daugumą jau ėmė sudaryti gausiai į miestą kėlęsi lietuviai.

Oficialioji statistika liudija, kad pirmaisiais pokario metais į sugriautą Klaipėdos miestą plūstelėjo ir daugelio tuometinės SSSR tautų ir tautelių atstovai. Ano meto spaudoje buvo minima, kad 1960–1970 m. jau iš esmės atstatytame uostamiestyje gyveno apie 70 tautų ir tautelių atstovai¹². Tęsdami sovietines tradicijas, visi jie tarpusavyje kalbėjo viena – rusų – kalba. Sunku dabar išsiaiškinti, kiek dažnai jie namuose ar viešose vietose bendraudavo gimtosiomis kalbomis, tačiau yra žinoma, kad tai oficialiosios sovietinės nomenklatūros nebuvo skatinama.

Nepriklausomybės laikų pradžioje, 1993 m., Klaipėdos mieste gyveno 203 000 gyventojų. Po dešimties ekonomiškai sunkių metų, 2003 m. sausio 1 d. Duomenimis, čia liko 191 635 gyventojai¹³. Negatyvi demografinė tendencija išlieka ir pastaraisiais metais – 2008 m. pradžio-

je Klaipėdoje gyveno 184 657 gyventojai, o 2010 m. sausio 1 d. oficialioji statistika deklaruoja tik 183 448 klaipėdiečius¹⁴.

Remiantis 2001 m. oficialiais statistiniais duomenimis, Klaipėdos miesto gyventojai identifikuoja save su šiomis tautinėmis grupėmis:

- Lietuviai (kartu su negausiais lietuvininkais) – 71,3%;
- Rusai – 21,3%;
- Ukrainiečiai – 2,4%;
- Baltarusiai – 1,9%;
- Lenkai – 0,39%;
- Žydai – 0,17%.

Kitos tautinės mažumos (vokiečiai, armėnai, latviai, totoriai ir kt.) – 2,54%¹⁵.

Remiantis vėlesniais, patikimesniais 2003 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, oficialioji statistika keičiasi Klaipėdos mieste gyvenančių atskirų tautinių mažumų naudai:

- Lietuviai – 63%;
- Rusai – 28,2%;
- Lenkai – 4,8%;
- Baltarusiai – 0,5%.

Kitos tautinės mažumos (vokiečiai, ukrainiečiai, žydai, armėnai ir kt.) – 3,5%¹⁶.

Tai, kad atskirų tautinių bendrijų statistika yra smarkiai svyruojanti (lenkų Klaipėdoje 2001 m. duomenimis – 0,39%, o 2003 m. duomenimis – 4,8%), liudija nepastovų, subjektyvų asmeninio žmonių apsisprendimo tautiniu aspektu lygį. Kiek Klaipėdoje tuo metu gyveno asmenų, laikusių save lenkais – 780 ar 9600?¹⁷

Tokių subjektyvių statistikos duomenų negali patikslinti ir oficiali Klaipėdos miesto savivaldybės nevyriausybinų organizacijų (NVO) informacija¹⁸, kuri liudija aktyviausiųjų kultūriniu, tautiniu, konfesiniu ar socialiniu pagrindu susivienijusių asmenų veiklą propaguojant ir perduodant vaikams bei anūkam savo etninį paveldą. Kita vertus, čia yra oficialiai įregistruotos visos aktyviai veikiančios tautinių mažumų kultūrinės ar socialinės bendrijos.

Etninis ir kultūrinis identitetas Klaipėdos NVO yra atspindimas tautiniu pagrindu užregistruotų lenkų, rusų, ukrainiečių, baltarusių, latvių, vokiečių, žydų, totorių, armėnų bei azerbaidžaniečių bendrijų veikloje¹⁹.

LENKAI KLAIPĖDOJE

Kiek šiuo metu Klaipėdoje gyvena asmenų, laikančių save lenkais? Šis klausimas sunkiai gali tikėtis objektyvaus atsakymo. Oficiali statistika, skelbiama Klaipėdos miesto savivaldybės internetinio tinklapio puslapiuose, liudija štai ką.

Yra žinoma, kad 1993 m. Klaipėdoje iš viso gyveno 203 tūkstančiai gyventojų, 2003 m. – 191,6 tūkstančio; 2008 m. pradžioje – 184,6 tūkstančio; 2010 m. pradžioje – 183,5 tūkstančio, o 2011 m. ge-

gužės mėnesio pradžioje (visuotinio gyventojų surašymo išankstiniais duomenimis) – 161,3 tūkstančio klaipėdiečių (skaičiai suapvalinti). Kiek dabar (2012 m. pradžioje) – oficialios statistikos nėra, bet demografinė situacija (ypač dėl darbingo amžiaus žmonių emigracijos) greičiausiai yra dar liūdnė. Pateikiama ir oficiali santykinė visų šių gyventojų tautinė sudėtis. 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Klaipėdoje gyveno

0,39% lenko. Nesunku apskaičiuoti, kad tai maždaug 710–720 asmenų. Gaila, kad tik 2013 m. žadama paskelbti 2011 m. gyventojų surašymo statistinius duomenis, tad oficiali Klaipėdoje gyvenančių lenkų tautybės asmenų gausėjimo ar mažėjimo tendencija bus paskelbta vėliau. Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateikiami tik bendri

visos šalies duomenys (ten, beje, oficiali lenkų mažuma, įskaitant Vilniaus kraštą, pastaraisiais metais sudaro apie 6–7%). Taigi dabar tegalime tik maždaug spėti, kad Klaipėdoje tebegyvena bent kokie 500–600 save lenkais identifikuojančių žmonių. Aktyvesnių, dalyvaujančių Lietuvos lenkų sąjungos Klaipėdos skyriaus veikloje – iki 150–200 asmenų.

KLAIPĖDOS LENKŲ IŠTAKOS

Kas yra Klaipėdoje gyvenantys lenkai? Iš kur ir kada jie atvyko? Remiantis minėtų praėjusių metų pradėtų tyrimų duomenimis (o tai visų pirma išsamūs video ar audio interviu su vyresnio amžiaus Klaipėdos lenkais), dauguma jų į Klaipėdą atvyko 1950–1960 m. Ir atvyko ne iš tuometinės Lenkijos Liaudies Respublikos, o iš Lietuvos ar Baltarusijos – iš Vilniaus krašto miestelių ar kaimų (iš Šalčininkų, Švenčionių, Trakų rajonų apylinkių, iš Baltarusijos – iš Ašmenos, Vijos, Lydos apylinkių, t. y. iš tos pačios SSRS teritorijos). Dauguma jų, kaip ir ten gimę bei augę jų tėvai ar seneliai) save identifikuoja būtent autochtonais, vietiniais lenkais, ir aiškiai atskiria save tiek nuo gudų, tiek ir nuo lietuvių. Kita vertus, nemaža jų dalis liudija gerus tenykščių lenkų, lietuvių ar gudų (beje – ir žydų) tarpusavyje santykius XX a. pradžioje, dar iki generolo Želigovskio akcijų. Dažnas mini, kad susikalbėdavo jie visi tarpusavyje savo kalba: gudas ko nors paklausdavo savo kalba, lenkas atsakydavo lenkiškai (arba atvirkščiai) ir visi vieni kitus suprasedavo. Lietuviškai tenykščiuose kaimuose būdavo kalbama labai retai, nes lietuviais save identifikuojantys asmenys dažniausiai

irgi suprasedavo ir kalbėdavo visų pirma lenkiškai. Rusiškai kalbėtis nebuvo reikalo, bet ši kalba jiems visiems taip pat buvo minimaliai žinoma. Taigi, taip ten buvo gyvenama bei bendraujama ir lenkiškuoju tarpukario laikotarpiu, ir praūžus Antrojo pasaulinio karo audroms.

„Tikrojo“ Lenkijos lenko ir Vilnijos krašto lenko tapatybės atskirtis – istoriškai nesenos, tik po 1945 m. šį kraštą atidavus Lietuvos ir Baltarusijos TSR radęsis fenomenas. Iki tol ne viena tenykščių gyventojų karta priklausė ano meto Lenkijai, tad, savaime suprantama, lankė lenkiškas mokyklas, skaitė lenkiškus laikraščius ir, lygiai kaip bet kurio kito to meto Lenkijos regiono vietiniai gyventojai, natūraliai save identifikavo tokiais pat lenkais. Visas kortas sumaišė esminiai politiniai pokario pokyčiai. Panašios, lygiai taip pat periferinės „mažiau tikrų“ lenkų sritys susidarė pasikeitus Lenkijos ir SSRS sienoms Vakarų Ukrainoje (Lvovas, Užgorodas). Specifinė situacija po karo susidarė iš kitame Lenkijos pakraštyje – Silezijos, Sudetų ir kituose regionuose, kur keitėsi ne tik valstybių sienos, bet (kaip ir pokario Klaipėdoje) vietinius gyventojus keitė persikėlėliai.

Grįžkime prie persikėlėlių į Klaipėdą. Remiantis interviu metu surinktais duomenimis, jokios specialios valstybinės ar politinės agitacijos akcijos keltis į Klaipėdą lenkiškajame Vilnijos krašte pokario metais nebuvo rengiamos. Apie Klaipėdą jie pasakoja išgirdę dažniausiai vieni per kitus – kaimynus, gimines. Ten neva verta persikelti, nes galima gauti darbo (uosto atstatymas, darbas laivuose, kita sąjunginio pavaldumo industrija, pvz., Baltijos laivų statykla, *etc.*). Gerai atlyginimai, garantuotas aprūpinimas sparčiai statomais bendrabučiais, galimybė greitai gauti butą (dažniausiai – kaip ant mielių dygusiuose vadinamuosiuose „chruščiovkės“ tipo baltų plytų penkiaaukščiuose), įvairios lengvatos. Jūreiviais tapti svajoję vaikinai jau pirmojo pokario dešimtmečio pabaigoje galėjo gauti reikiamą išsilavinimą jūreivių mokykloje, kur buvo renkamos laivų mechanikų, laivavedžių (navigatorių) ir laivų statytojų studentų grupės. Tokie moksleiviai gaudavo nemokamą bendrabutį, padorią stipendiją, darbo drabužius, pigesnę maitinimą. Įgiję išsilavinimą, sovietmečiu dirbo ooste, laivuose, o

bent 4 man pažįstami tokie lenkai buvo tapę mažųjų ar vidutinių žvejybos tralerių kapitonais. Vienas jų – net laivo flagmano (jam buvo pavaldūs 15–20 kitų žvejybinių laivų) kapitonu. Kita grupė Vilnijos lenkų – inteligentai (mokytojai, menininkai, kultūros darbuotojai, *etc.*), į Klaipėdą atvyko su 1970–1980 m. banga, čia pradėjus intensyviai steigti aukštųjų mokyklų fakultetus (ŠU, tuometinės valstybinės konservatorijos). Visais šiais atvejais į Klaipėdą daugiausia keldavosi vaikinai, bet, šiems čia jau tvirčiau įsikūrus, neretai atvykdavo ir kiti giminės – pirmos ar antros eilės broliai, seserys ir kt., draugai ar kaimynai. Tad čia darbo stambiose Klaipėdos industrinėse įmonėse ar įvairiose kitose įstaigose rasdavo ir lenkės moterys ar lenkaitės.

Aišku, būta ir išimčių. Vienas Klaipėdos lenkas čia atvyko iš Vidurio Lenkijos, Lodzės apylinkių, dar vienas – iš Liublino krašto (čia jau arčiau tuometinės SSRS sienos su istorinėmis Vakarų Ukrainos žemėmis). Yra atvykusių čia ir nebūtinai geresnio darbo ieškoti – juos arba jas čia yra atvedę gyvenimiški meilės keliai, šeimos sukūrimo reikalai.

TAPATYBĖS DEFORMACIJOS SOVIETMEČIU

Ar tiesa, kad sovietmečiu į Klaipėdą atvykę Vilnijos lenkai slėpė savo tautybę? Ir taip, ir ne. Teko viename interviu išgirsti, kad neva laivo kapitonais anuo metu galėjo tapti tik rusų tautybės piliečiai, komunistų partijos nariai. Todėl lenkai sovietiniuose pasuose užsirašydavo rusų tautybę ir tik tada padarydavo karjerą. Taip, yra tokių atvejų, bet yra ir kitokių tapatybės trajektorijos apsisprendimų.

Dėl partijos – taip, bet vienas iš kapitonų (beje, jau minėto flagmano laivo kapitonas) visą sovietmetį savo pase oficialiai ir viešai skelbėsi esąs lenkas ir tai jo puikiai karjerai nesutrukdė. Kitas dalykas, kad laivyne visur vyravo rusų kalba. Visi oficialūs dokumentai – įvairios ataskaitos ar raportai bet kurios tautybės ir rango jūrininkų buvo rašomi rusų kalba. Darbo laive kasdienybėje žodinės komandos ir

visas tarpusavio bendravimas tiek lietuvių, tiek lenkų, baltarusių, ukrainiečių ar totorių pavardes turintiems jūreiviams nerašytos tradicijos kontekste paprastai

vyko viena, tarptautine rusų kalba. Tad lenkiškai kalbėti lenkams geriausiu atveju buvo įmanoma tik namuose, laivui grįžus į gimtąjį Klaipėdos uostą.

LENKIŠKASIS IDENTITETAS NAMUOSE, ŠEIMOSE

Lenkiškojo identiteto išsaugojimo galimybės namuose, šeimoje. Į Klaipėdą atvykę lenkakalbiai asmenys retai sukurdavo lenkiškas šeimas. Iš mano tyrinėtų 16 atvejų tik 4 iš jų savo antrosiomis pusėmis buvo pasirinkę taip pat lenkaites ar lenkiukus. Kol kas nepavyko užfiksuoti nė vieno atvejo, kad Vilnijos krašto kilmės lenkiukai ar lenkaitės būtų sukūrę šeimas ir su lietuviais. Sovietmečiu tokie lenkiukai dažniausiai kurdavo šeimas su taip pat į Klaipėdą pokario metais atvykusiomis slavų tautybės merginomis – rusaitėmis, baltarusėmis, ukrainietėmis. Ir taip ne tik darbe, bet ir namuose skambėdavo nebūtinai lenkų kalba. Vyravo rusų kalba, kuria su lenkiukais kalbėdavo ir minėtos baltarusės, ukrainietės ar kitos jaunamartės, atvykusios iš visos plačiosios Tarybinės Tėvynės. Beje, kažkur (deja, neužfiksavau šaltinio) teko skaityti, kad pokario metais Klaipėdos uosto, laivyno ir kitos industrijos atstatymo ir plėtos darbuose dalyvavo 70-ies SSSR tautų ir tautelių atstovai. Taigi, ne tik planingai, bet ir natūraliai lenkiškasis (kaip ir bet koks kitoks nerusiškasis) identitetas sovietmečiu nuosekliai buvo stumiamas šalin, o vietoje jo buvo visuotinai skatinamas rusiškosios savasties kultas. Mokykla – ne lenkiška (ir ne lietuviška), o rusiška. Laikraščiai – tik sunkiai suprantami lietuviški („Tarybinė Klaipėda“) ir lengvai

suprantami rusiški („Sovetskaja Klaipėda“, beje, vienodais tiražais). Kaimynai, bendradarbiai, draugai – visų pirma rusakalbiai. Taip jų vaikai ir anūkai, likę sovietmečio Klaipėdoje, nuo tėvo ar senelio paveldėtą savo lenkiškąjį identitetą galėjo išsaugoti tik simboliškai, giliai širdyje slypinčia maža dalele. Tiesiog jie nebeturėjo su kuo bendrauti lenkiškai.

Esminiai pokyčiai atgimti lenkiškajam identitetui Klaipėdoje pradėjo vykti Lietuvai atgavus nepriklausomybę. 1998 m. pabaigoje buvo oficialiai įregistruotas Lietuvos lenkų sąjungos (LLS) Klaipėdos skyrius, turėjęs 17 narių. Tačiau 2000 m. pavasarį čia jau buvo 80, o rudenį – 105 nariai. Tai buvo turbūt paskutinis didesnis vietinis LLS skyrius, nes ne tik Vilniuje, bet ir Kaune, Marijampolėje ir kituose miestuose šie skyriai jau buvo įsisteigę anksčiau. 2010 m. duomenimis, LLS Klaipėdos skyriaus veikloje daugiau ar mažiau aktyvūs buvo apie 100 asmenų. Turbūt nereikia abejoti, kad visi jie save vienareikšmiškai identifikavo lenkais. Gali būti (tai tik mano prielaida, nes tikslesni duomenys apie tai dar nėra surinkti), kad jų gretose buvo ne vienas asmuo, sovietmečiu galėjęs ir nedrįsti pats sau pripažinti savo lenkiškojo identiteto ištakų, o užsirašęs arba rusu, arba lietuviu. Tai kol kas fragmentiškai liudija mano užfiksuotas faktas, kad tikri broliai klaipėdiečiai savo sovietiniuose pasuose

buvo užsirašę skirtingas savo pavardės formas. Vienas anuo metu pasirinko su-lietuvintą pavardę (su galūne *-as*), kitas – rusišką pavardę (su galūne *-ij*). O dabar jie abu pripažįsta, kad jų tėvų pavardės forma tikrai buvo lenkiška (su galūne *-i*). Taigi sovietmečio sąlygomis ne kiekvienas žmogus išlaikydavo savo identitetą, o plaukdavo pasroviui, pagal tuometines politines tendencijas.

Vėl grįžkime prie naujųjų – Lietuvos Nepriklausomybės – laikų. Ką veikė šiais laikais įsteigtas LLS Klaipėdos skyrius? Pabrėžtina, kad po penkių sovietinio laikotarpio dešimtmečių tai buvo pirmoji oficiali ir realiai veikianti institucija, pradėjusi aktyviai rengti įvairiausių lenkų kalbos ir kultūros atgimimo renginius. Ir čia iš karto reikia pabrėžti, kad jokių politinio pobūdžio akcijų, būdingų šių laikų Vilniaus krašto lenkų aspiracijoms, Klaipėdoje nebuvo ir nėra nei planuojama, nei rengiama. 1999 m. buvo įkurta sekmadieninė lenkų kalbos mokyklėlė, pradžioje turėjusi 18, o vėliau – ir daugiau, ir mažiau moksleivių. Aktyviausias LLS Klaipėdos skyriaus veiklos tarpsnis – 2000–2004 m. Jų beveik kiekvieną savaitę rengtuose renginiuose (koncertuose, viešose paskaitose, įvairių parodų atidarymuose, susitikimuose su iškiliais lenkų visuomenės, verslo ar kultūros veikėjais) dalyvaudavo mažiausiai po 50–60 skyriaus narių su savo šeimomis – vaikais ir anūkais. Būdavo praktiškai išnaudojama kiekviena proga, kai į Klaipėdą atplaukiančiuose laivuose būdavo koks nors žymesnis Lenkijos atstovas. Situacija pradėjo keistis maždaug 2006 m., kai LLS Klaipėdos skyrius pradėjo tikslingą ir planingą kultūrinių bei verslo kontaktų

kūrimo procesą nebe su bet kurios Lenkijos vietos institucijomis ar pavieniais asmenimis, o būtent su Lenkijos pajūrio regiono įmonėmis ar įstaigomis. O tai visų pirma Gdanskas, Tčėvas, Slupskas, Košalinas (*Koszalin*) ir kiti Šiaurės Lenkijos (istorinio Mozūrijos krašto) partneriai. Vaisingi ir neseniai pradėti Euro-regiono Baltija projektai tarp Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos Kaliningrado srities Baltijos pajūrio ir Kuršių marių zonos įmonių.

Kita vertus, reikia pripažinti, kad LLS Klaipėdos skyriaus veikla pastarųjų 4–5 metų laikotarpiu nebėra tiek aktyvi. Vyresnieji žmonės skundžiasi prastėjančia sveikata, jaunimas yra užsiėmęs kitais rūpesčiais. Ekonominės ir dvasinės krizės apraiškos čia yra ne mažesnės, negu vi-soje pastarojo laikmečio Lietuvoje. Minėtose sekmadieninėse lenkų kalbos mokyklėlėse taip pat vos belikę po kelis (3–6) pavienius įvairaus amžiaus moksleivius. Savaimė aišku, kad Lietuvos įsitraukimas į Šengeno erdvę, jos narystė NATO ir Europos Sąjungos struktūrose sudaro įvairiausias naujas galimybes laisvai kurti ir plėtoti tiek kultūrinius, tiek ekonominius santykius bet kuriomis kryptimis, ir nebūtinai LLS skyriaus linija. Šiame kontekste pastebimi abipusiai šių dienų klaipėdiečių jaunimo lenkiškojo identiteto sklaidos veiksniai – tiek galimybė laisvai ir nevaržomai išsaugoti savo identitetą, tiek ir galimybė nutautėti.

Lenkiškojo identiteto stiprinimui teigiamą postūmį turi ir 2011 m. Klaipėdoje įsikūręs visuomeninis Trečiojo amžiaus universitetas, kurio gretose – apie 20–25 garbaus bei vidutinio amžiaus lenkų tautybės inteligentų, daugiausia – pensininkų. Savo patalpose garbingoje vietoje jie

yra išskleidę ir Lietuvos, ir Lenkijos Respublikų vėliavas. Ir būtent lenkų (nesant tokiai galimybei – ir lietuvių arba rusų) kalba rengia paskaitas, susitikimus, ekskursijas, kitus kultūrinius renginius. Esu asmeniškai skaitęs jiems paskaitas sau artima atskirų pasaulio kultūrų istorijos tematika ir liudiju, kad jų susijėjimuose jokio politinio „didžialenkiškojo“ prado

nėra. Tai paaiškinačiau tuo, kad Klaipėdoje per visą Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpį kuriamos, branginamos ir puoselėjamos bet kurios tautybės, religinės konfesijos ar įsitikinimų žmonių liberalaus tarpusavio santykio tradicijos, nesudarančios prielaidų etnocentristinio pobūdžio socialiniams konfliktams. Ir tuo galime teisėtai pasidžiaugti.

IŠVADOS

Regioninės tapatybės (o tai subtilesnė samprata negu bendroji *tautinė* tapatybė, arba – jeigu norite – identitetas) trajektorijos Klaipėdoje nuo pat pokario metų iki šių dienų turi specifinių savo bruožų, kuriuos sąlygojo atitinkamo istorinio socialinės ir politinės sanklodos konteksto.

Lenkiškasis regioninės tapatybės Klaipėdoje atvejis liudija, kad ji skiriasi ir nuo Vilnijos krašto lenkiškojo identiteto sampratos, ir nuo kitų šalių (Ukrainos, Slovakijos, Čekijos, Vokietijos) kraštuose likusių lenkų tautinių mažumų identiteto trajektorijų. O anas trajektorijas, beje, vertėtų irgi detaliau patyrinėti, nes jos gali dar labiau išryškinti klaipe dietiškojo atvejo ypatumus.

Klaipe doje gyvenantys lenkų tapatybės asmenys bei jų palikuonys šiuo me-

tu labai domisi savo genealogija ir aiškiai žino apie savo lenkiškojo identiteto ištakas. Jie tuo sau didžiuojasi, bet viešumoje neiškelia aukščiau kitų tautų ar kultūrų interesų. Tai liudija ir šio straipsnio pabaigai, man regis, tinkamas vieno asmens identiteto trajektorijos atvejo pavyzdys. Jau trečią dešimtį metų Klaipėdoje gyvena šeimos nesukūręs vienišas poetiškos ir meniškos sielos žmogus (beje, inteligentas, medikas, dabar jau pensininkas), gimęs 1941 m. *Prancūzijoje*, karo metu netekęs tėvų ir pokario metais augęs vaikų namuose *Ukrainoje*, studijavęs *Baltarusijos* aukštosiose mokyklose, kalbantis *rusiškai*, o save identifikuojantis *lenku...* Kodėl? O todėl, jog jis žino, kad jo seneliai buvo kadaise į Prancūziją repatrijuoti *lenkai...*

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Šiame straipsnyje sąvokos „tapatybė“ ir „identitetas“ vartojamos sinonimų teisėmis.
- ² Reginald Byron. Identity, *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. Ed. by Alan Barnard & Jonathan Spencer. – London & New York: Routledge, 1997, p. 292.
- ³ Henrik S. Wilberg. Nationale Identität, *Internationale Hochschulschriften*, Bd. 172, 1995 <http://

www.waxmann.com/?id=20&cHash=1&buchnr=344> [žiūrėta 2010 m. sausio 18 d.].

- ⁴ Sigita Barniškienė. Rytų Prūsijos gyventojų tautinio tapatumo problema Ullos Laucher žurnalistiniuose portretuose, *Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864–1904)*. Acta historica universitatis Klaipedensis, Vol. 10. –

- Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2004, p. 87.
- ⁵ Detlev Claussen. Vergangenheit mit Zukunft. Über die entstehung einer neuen deutschen ideologie, *Die neue deutsche Ideologie*. Hrg. von W. Eschenhagen. – Darmstadt, 1988.
- ⁶ Vytis Čiubrinskas. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 211.
- ⁷ Žavinta Sidabraitė. Lietuvininkų tautinio identiteto problema Christiano Gottliebo Mielcke's darbuose, *Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864–1904)*. Acta historica universitatis Klaipedensis, Vol. 10. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2004, p. 20–28.
- ⁸ Sigitą Barniškienė. Rytų Prūsijos gyventojų tautinio tapatumo problema Ullos Laucher žurnalistiniuose portretuose, *Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864–1904)*. Acta historica universitatis Klaipedensis, Vol. 10. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2004, p. 87–93.
- ⁹ Nijolė Strakauskaitė. Tautiniai santykiai Klaipėdos krašte XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pirmojoje pusėje (Berlyno ir Olsztyno archyvų duomenimis), *Klaipėdos visuomenės ir miesto struktūros*. Acta historica universitatis Klaipedensis, Vol. 11. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2005, p. 41–46.
- ¹⁰ Daiva Masiliauskienė. Klaipėdos krašto naujakuriai pokario metais: ką apie juos žinome?, *Nauji požūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį. The City and Region of Klaipėda: New Approaches to the Past*. Acta historica universitatis Klaipedensis, Vol. 17. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, 2008, p. 165–180.
- ¹¹ Rimantas Sliužinskas. Tautinio apsisprendimo situacija Klaipėdos mieste: socialiniai ir nacionaliniai aspektai (XX a. antroji pusė–XXI a. pradžia) [lietuvių k., p. 84–95]; Sytuacija samookrešlenia tožsamošci narodowej w mieście Klaipėda: aspektų społeczne i narodowościowe (druga połowa XX w.–początek XXI w.) [lenkų k., p. 96–107], *Pamięć i Historia (Olsztyn, Kaliningrad, Klaipėda)*. Pod redakcją naukową Tomasza Chrzanoskiego. Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, nr. 249. – Olsztyn, 2009.
- ¹² Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Klaipėdos teritorinė statistikos valdyba. <http://klaipedatsv.stat.gov.lt/lt> [žiūrėta 2012 m. sausio 18 d.]
- ¹³ Klaipėdoje mažėja gyventojų. *Vakarų ekspresas*, 2003 10 03.
- ¹⁴ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Klaipėdos teritorinė statistikos valdyba. <http://klaipedatsv.stat.gov.lt/lt> [žiūrėta 2012 m. sausio 18 d.]
- ¹⁵ Klaipėdos miesto savivaldybės portalas. <http://www.klaipeda.lt/klaipeda/index.jsp> [žiūrėta 2012 m. sausio 18 d.]
- ¹⁶ <http://lt.wikipedia.org/wiki/Klaip%C4%97da#Gyventojai> [žiūrėta 2012 m. vasario 2 d.]
- ¹⁷ Šie skaičiai yra pateikiami apytikriai apskaičiuvus labai jau skirtingus statistinius 2001 ir 2003 metų duomenis.
- ¹⁸ <http://www.ngo.lt/lt/index.php> [žiūrėta 2012 m. vasario 2 d.]
- ¹⁹ http://www.ngo.lt/lt/ngo.php?ngo_type=3 [žiūrėta 2012 m. vasario 2 d.]